

Економічні науки

УДК 336.1:352

Ситник Наталія Степанівна

доктор економічних наук, професор

Львівський національний університет імені Івана Франка

Sytnyk Nataliya

Doctor of Economic Sciences, Professor

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: 0000-0003-4138-9721

Іванейко Олена Ярославівна

магістр

Львівського національного університету імені Івана Франка

Ivaneiko Olena

Master of the

Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: 0009-0009-0525-0934

АНАЛІЗ НАДХОДЖЕНЬ ДО МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

ANALYSIS OF INCOME TO LOCAL BUDGETS DURING THE WAR

Анотація. У статті досліджено стан та особливості надходжень до місцевих бюджетів України в період воєнного стану. Окреслено здійснення бюджетної політики на загальнодержавному та місцевому рівнях. Проаналізовано виконання державного та місцевих бюджетів. Досліджено питання щодо формування дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. Окреслено динаміку формування дохідної частини місцевих бюджетів у 2022 році, здійснено її порівняння з аналогічним періодом попереднього року в розрізі областей.

Проведено аналіз динаміки податкових надходжень в розрізі податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку та податку на майно. Визначено основні фактори зростання чи скорочення обсягів даних надходжень до місцевих бюджетів. Досліджено динаміку формування доходної частини місцевих бюджетів у 2022 році та порівняння з попереднім роком, зокрема за регіонами. Виявлено, що в цілому з початку повномасштабної агресії російської федерації місцеві бюджети показали досить хороші результати, що свідчить про стабільність місцевого самоврядування, здатного мужньо протистояти будь-яким викликам, зокрема у фінансовій сфері. Проаналізовано динаміку надходжень податків, а також неподаткових доходів і міжбюджетних трансфертів. Виявлено причини зменшення цих доходів до місцевих бюджетів у 2022 році. Визначено відсоток виконання місцевих бюджетів України за 2022 рік. Також розглянуто резервні варіанти поповнення місцевих бюджетів України.

Ключові слова: *місцеві бюджети, надходження, аналіз, військовий стан, бюджет, податки.*

Summary. *Local budgets play a crucial role in supporting essential national activities during wartime by providing funding for vital services that benefit the population. Local budgets are used to finance state expenditures at the regional level in the field of education, health care, and social protection. The main goal of this work is to analyze the structure of the revenue part of the local budgets of Ukraine for 2022 and determine the impact of a full-scale war on the formation of their revenues. The article examines the question of the formation of the revenue part of the local budgets of Ukraine under martial law. An examination of the revenue formation dynamics in 2022 compared to the previous year, broken down by region, reveals that local budgets have generally performed well since the onset of the Russian Federation's armed aggression. An analysis of the dynamics of tax revenues in terms of personal income tax, single tax, and*

property tax was carried out. It was determined that in the general structure of the income part of local budgets, the tax on the income of individuals occupies the largest share due to the increase in payments to military personnel. The main factors of growth or reduction of tax revenues to local budgets have been determined. An analysis of the dynamics of non-tax revenues, as well as inter-budget transfers, was carried out. The reasons for the reduction of these revenues to local budgets in 2022 have been identified. The percentage of implementation of local budgets of Ukraine as of September 2022 by region was determined. It has been studied that the further from the territories where active hostilities are taking place, the better are the performance indicators of local budgets. Reserve options for filling the local budgets of Ukraine are specified.

Key words: *local budgets, revenues, analysis, martial law, budget, taxes.*

Постановка проблеми. У зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію України, наша країна стикається зі значними проблемами, такими як великі руйнування, обстріли, окупація, міграція, зупинення бізнесу і т. д. Зниження економічної активності, масова міграція населення, зменшення кількості працюючих підприємств і урядові заходи для зменшення податкового тиску, мають значний вплив на місцеві бюджети, особливо в районах з активними бойовими діями. З урахуванням цих факторів, дослідження стану місцевих бюджетів і особливостей формування їх доходів в умовах війни є надзвичайно важливим питанням, яке потребує детального дослідження. Аналіз доходів і видатків місцевих бюджетів допоможе виявити, як ефективно використовуються фінансові ресурси під час війни. Це дозволить встановити пріоритети фінансування і забезпечити максимальний ефект від обмежених ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття, сутність та інші характерні особливості надходжень до місцевих бюджетів є предметом дослідження та дискусій багатьох науковців. Серед них, можна виокремити:

Бортнік Н. В., Коніна М.О., Ковалевич Д.А., Возняк Г. В, Боровик П. М, Левченко В.С., Балацький Є.О., Осипенко С.О., та інші. Проте, вивчення впливу військового стану на надходження до місцевих бюджетів є на сьогодні актуальним новим та мало дослідженим напрямом.

Мета статті. Метою статті є дослідження надходжень до місцевих бюджетів України, їх основних видів та визначення впливу війни на формування подальших тенденцій наповнення бюджетів.

Виклад основного матеріалу. Базою соціально-економічного розвитку держави та зростання матеріального добробуту населення є ефективне використання інструментів механізму державного регулювання, важливою складовою яких є місцеві фінанси.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, надходження бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [1].

Місцеві бюджети з 24 лютого показали позитивні результати виконання, в особливості у порівняно безпечних регіонах. Проте і зведений показник виконання дохідної частини місцевих бюджетів по країні є кращим, ніж цього очікували. Надходжень до місцевих бюджетів за 2022 рік надійшло в сумі 555,097 млрд грн, що на 37,237 млрд. грн. та 6,3% менше від уточненого річного плану. За 2021 рік надходження становили – 580,699 млрд. грн., а а 2020 – 471,479 млрд. грн. бачимо що за 2022 рік показники були досить високими, навіть вищими в умовах війни ніж у 2020 році, коли економіку похитнула коронавірусна хвороба.

На наш погляд Доцільно звернути увагу на фактичні дані за період 2022 року у порівнянні до 2021 та 2020 років. Їх аналіз дозволяє оцінити тенденції або відсутності проблем із надходженнями у відносно безпечних областях, або зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб

через виплати військовослужбовцям, або скорочення єдиного податку, у зв'язку з можливістю його не сплати частині платників чи сплати за меншою ставкою.

Основну частину доходів, а це близько 60-70% становлять податкові надходження до місцевих бюджетів, 5% - неподаткові надходження, а іншу істотну частину (від 20-30%) офіційні трансферти від органів державного управління, які за 2022 рік становили відповідно 393,46 млрд грн та 136,753 млрд. грн. Це на 46,743 млрд. грн більше податкових надходжень та 65,28 млрд. грн менше субвенцій ніж минулого року, що безумовно є позитивною динамікою.

Оскільки податкові надходження займають найбільшу частку в структурі доходів місцевих бюджетів, то нами здійснено їх детальний їхній аналіз за період з 2020-2022 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз складу податкових надходжень місцевого бюджету України за 2020-2022 рр.

Назва показника	2020 рік, млн. грн	2021 рік, млн. грн	2022 рік, млн. грн	Абсолютне відхилення 2020/22 рр.	Абсолютне відхилення 2021/22 рр.
Податки на доходи, прибуток, збільшення ринкової вартості	187602	228322	285757	98155	57435
Податки на власність	0,571	0,297	0,167	-0,404	-0,13
Рентна плата та плата за використання природних ресурсів	4636	8569	8740	4104	171
Внутрішні податки на товари та послуги	15554	17849	13081	-2473	-4768
Окремі податки на збори, що зараховуються до місцевих бюджетів	0,075	0,067	0,033	-0,042	-0,034
Місцеві податки на збори що сплачуються	75686	89896	84305	8619	-5591
Інші податки на збори	2090	2074	1575	-515	-499

Джерело: складено на основі [2]

Варто зауважити, що рік за роком надходження до місцевих бюджетів збільшувалися, і незважаючи на війну два з семи показників є більшими ніж у 2021 та 2020 роках. А від'ємні показники компенсуються за рахунок суттєвого збільшення податку на доходи та прибуток і рентної плати.

Неподаткові надходження представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

**Аналіз складу неподаткових надходжень місцевого бюджету України
за 2020-2022 рр., млн. грн.**

Назва показника	2020 рік, млн. грн	2021 рік, млн. грн	2022 рік, млн. грн	Абсолютне відхилення 2020/22 рр.	Абсолютне відхилення 2021/22 рр.
Доходи від власності та підприємницької діяльності	1578	1378	1312	-266	-66
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	4117	4803	4271	154	-532
Власні надходження бюджетних установ	2557	1811	1194	-1363	-617
Інші неподаткові надходження	13208	18889	15263	2055	-3626

Джерело: складено на основі [2]

Як бачимо з табл.2 у 2022 році відбувся спад по усіх показниках в порівнянні до попередніх періодів, окрім інших неподаткових надходжень та адміністративних зборів у порівнянні до 2020 року. Найбільшого зменшення, на 617 млн. грн., або 34%. зазнали власні надходження бюджетних установ.

Аналіз динаміки та структури місцевих бюджетів дозволяє нам продемонструвати її зміну надходжень до місцевих бюджетів за 2020-2022 роки (рис. 1).

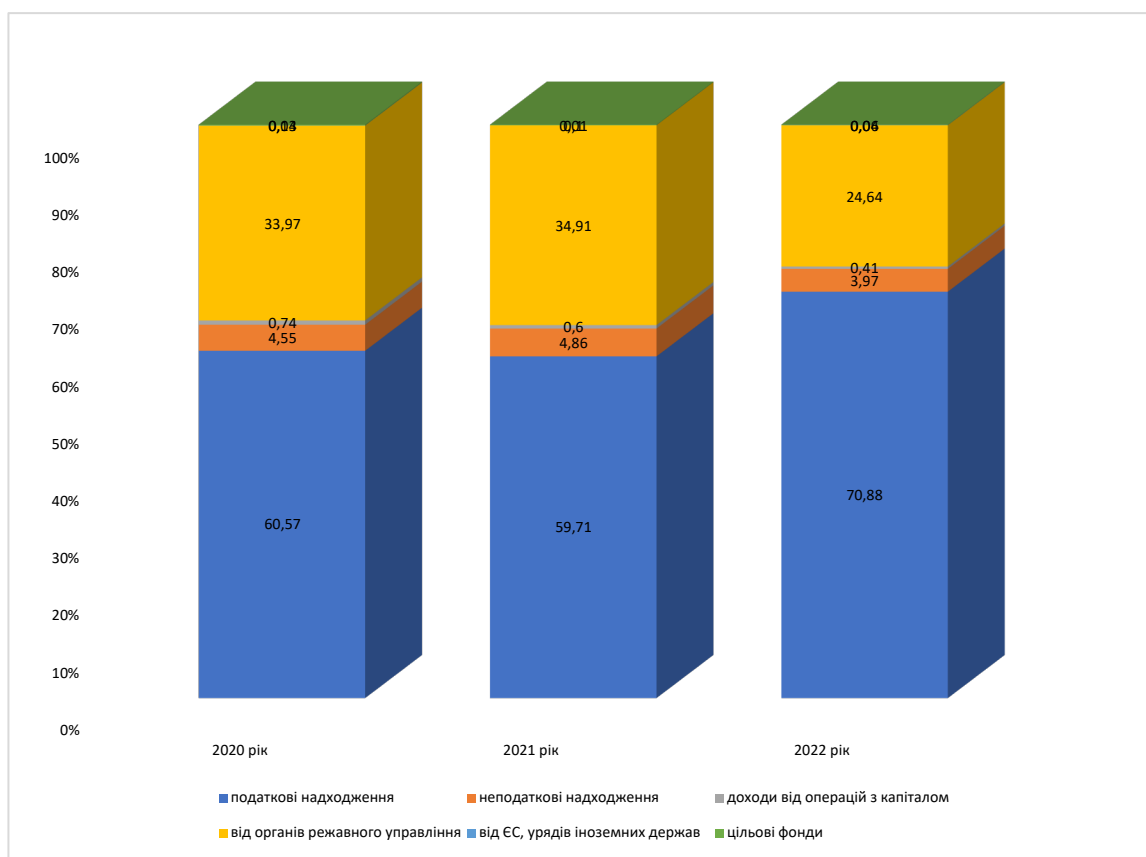

Рис. 1. Структура надходжень до місцевих бюджетів за 2020-2022 рр.

Джерело: складено на основі [2]

З рисунку зображено збільшення частки податкових надходжень у 2022 на 11%, у порівнянні до 2021 року, що у вартісному виразі становить 47973 тис. грн. Зокрема, є позитивним зменшення обсягів трансфертів. Так, у 2020 році вони склали 116623 тис. грн. (33,97%), а у 2022 році – 102363 тис. грн. (24,64%), а неподаткові надходження залишаються на приблизно однаковому рівні 4-5%, у 2020 році їх сума становить-13686 тис. грн, у 2021-17955 тис. грн., а у 2022-14177 тис. грн. Доходи від операцій з капіталу , трансферти від Європейського Союзу та інших урядів та цільові надходження становлять близько 2% від загальної суми надходжень.

Повномасштабна війна в Україні вплинула на місцеві бюджети по-різному, тому і наслідки для них є різними: чим далі від територій, де ведуться активні бойові дії, тим кращі показники. Надходження від ПДФО цього року зросли у бюджетах практично усіх областей через збільшення

кількості військовослужбовців та зростання військових виплат, що значною мірою компенсувало недостатнє надходження від інших видів доходів. Однак ризики для фінансів місцевих бюджетів були дуже високими, як з точки зору самого ПДФО, так і з точки зору важкої зими та енергетичних проблем через масові атаки по енергетичній інфраструктурі України [3].

Нами було проведено аналіз надходжень до місцевих бюджетів по областях за останні три роки (табл. 3).

Таблиця 3

**Надходження місцевих бюджетів, в розрізі областей, у 2020-2022 рр.,
млрд. грн.**

Область	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Вінницька	13,912	14,19	15,108
Волинська	9,131	9,514	10,193
Дніпропетровська	32,665	40,272	42,356
Донецька	17,386	19,128	15,331
Житомирська	10,637	11,5	12,380
Закарпатська	10,122	10,5	11,564
Запорізька	15,643	17,469	14,838
Івано-франківська	10,858	11,566	12,674
Київська	20,309	21,7	21,548
Кіровоградська	8,387	8,876	9,072
Луганська	6,111	6,488	5,067
Львівська	21,623	23,839	28,49
м. Київ	42,114	49,88	49,743
Миколаївська	9,878	10,15	11,316
Одеська	21,897	23,234	24,457
Полтавська	14,06	16,378	17,726
Рівненська	9,751	10,573	11,156
Сумська	8,815	9,36	9,376
Тернопільська	7,814	9,179	8,967
Харківська	23,166	25,957	22,949
Херсонська	8,441	9,07	6,051
Хмельницька	10,398	11,133	12,243
Черкаська	9,993	10,931	11,511
Чернівецька	6,646	7,1	7,618
Чернігівська	8,707	9,031	8,946

Джерело: складено на основі [2]

З табл. 3 видно, що у 2022 році, незважаючи на військовий стан ситуація із надходженнями до місцевих бюджетів є позитивною, проте у

дев'ятьох областях відбулося зменшення надходжень, а у решти чотирнадцяти – зростання. Найбільше знизилась податкові доходи у областях, які є частково під окупацією, або істотно постраждали від бойових дій, серед них: у Херсонська область (-3,02 млрд. грн), Харківська область (-3,08 млрд. грн), Луганська область (-1,421 млрд. грн), та інші. Натомість, через релокацію багатьох підприємств місцеві бюджети Львівщини отримали рекордно надходжень на 4,651 млрд грн більше, ніж за аналогічний період 2021 року. В той же час у 2020 році показники надходжень були на найнижчому рівні серед аналізованого періоду, причиною чого стала пандемія коронавірусу, до якої українська економіка була не готова.

Ситуація з податковими надходження до місцевих бюджетів склалась дещо гірше. Якщо не враховувати ПДФО то лише 4 області у 2022 році отримали більше надходжень, ніж за аналогічний період минулого року – Дніпропетровська, Івано-Франківська, Львівська та Полтавська. На Луганщині податкові надходження знизилась на 75%, Херсонщині – на 65%, Запоріжжі та Донеччині – близько на 47%, що пов'язано з активними бойовими діями та окупацією росією великої частини цих областей.

Важливою є поява нових статей дотацій (дотація на опалювальний сезон для підприємств що отримуються за рахунок місцевих бюджетів, додаткова дотація обласним бюджетам Донецької та Луганської області, дотація на компенсацію закладам комунальної власності) та субвенцій (на забезпечення видатків громад та на нагальні проблеми функціонування держави в умовах війни), у зв'язку з військовим станом. В загальному істотно зменшився обсяг субвенцій в порівнянні з довоєнним періодом, зокрема було прийнято рішення про фінансування лише при нагальних потребах.

Виконання місцевих бюджетів у 2020, 2021, 2022 роках становило відповідно 98,2% (471 479 млн. грн.); 100,6% (580 699 млн. грн.), 93,7% (555 097 млн. грн.). Найбільшим цей показник був у 2021 році

Зазначимо, що до кожної четвертої громада, що знаходилася у зоні російського вторгнення, надійшло мінімум на 50% менше доходів від довоєнних планів, дві третини зазнали зменшення доходів.

Найбільше постраждали такі статті надходжень: надходження з податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), акцизів та земельного податку. Як результат, громади стикнулися із необхідністю фінансування освіти, медицини та ЖКГ при падінні надходжень до 70%. Це внесло значний дисбаланс у їхні фінанси (табл. 4)

Таблиця 4

Стан доходів громад у травні 2022-го року, %

На скільки впали бюджетні доходи відносно очікуваних значень?	ТГ поза зоною бойових дій	ТГ у зоні бойових дій	ТГ, що постраждали від російської окупації
Впали на 0-9%	23	12	13
Впали на 10-29%	21	26	17
Впали на 30-49%	8	23	30
Впали на 50-69%	3	20	22
Впали на понад 70%	1	3	4
Не впали	43	15	13
Важко сказати	1	0	0

Джерело: складено на основі [4]

Є два основні механізми, що дозволяють місцевій владі профінансувати потреби громад. Перший – це скорочення видатків, другий – запит громади до центральної чи регіональної влади про пряму фінансову допомогу.

Так, 51% громад довелося ухвалювати скорочення бюджету. Найчастіше це стосувалося видатків на освіту та ЖКГ, зокрема на оплату праці. Навіть якщо такі рішення були оптимальними на момент їх запровадження, їх чинність у довгостроковому періоді може принести

значні негативні наслідки. У випадку робочої сили це може призвести до відтоку кадрів з громади у пошуках заробітку.

За сучасних умов розвитку бюджетної системи держави, відбувається розширення повноважень органів місцевого самоврядування в результаті проведення реформи децентралізації. Важливою та актуальною проблемою формування місцевих бюджетів є підвищення їх самостійності, забезпечення збалансованого розвитку регіонів, так як ефективна та дієва система місцевого самоврядування – важливий елемент функціонування демократичної держави.

Успішний розвиток громади насамперед залежить від обсягу фінансових ресурсів, які знаходяться в її розпорядженні та є необхідними для покриття власних витрат. Наявність достатньої кількості коштів у місцевих бюджетах є основою для задоволення життєвих потреб населення, покращення їх умов проживання, гарантією їх соціального захисту та забезпечення. Тому питання удосконалення процесу формування доходів місцевих бюджетів та пошук резервів їх збільшення є актуальним. Саме показники виконання місцевих бюджетів є відображенням загального соціально-економічний стану територіальної одиниці та розкривають потенціал її подальшого розвитку.

У забезпеченні місцевих бюджетів за рахунок оподаткування доходів фізичних осіб Україна досягла рівня високорозвинених держав. З метою мінімізації дисбалансу між обов'язками та можливостями органів місцевого самоврядування, що виникають у випадку коли працівник працює та сплачує ПДФО у одній місцевості, а проживає та отримує соціальні послуги у іншій, важливим є удосконалення діючої систему розподілу даного податку.

До прикладу у США, якщо особа проживає в одному штаті, а працює в іншому, то вона подає лише одну податкову декларацію (за місцем

проживання) податковій службі і подає заяву роботодавцю, щоб він утримував і перераховував податок за місцем її проживання [5].

У зв'язку з повномасштабним вторгненням росії важливо знайти резерви наповнення місцевих бюджетів. Серед усіх можливих варто виокремити такі:

-розширення податкової бази шляхом активізації спільної роботи по забезпеченню офіційного оформлення найманих працівників, залученню заробітних плат до оподаткування, роботі з роботодавцями, які виплачують заробітну плату в розмірі, нижчому за мінімальний, або ж мають заборгованість із виплати заробітної плати;

– працевлаштування ВПО, створення нових робочих місць, в тому числі шляхом релокації підприємств, залучення інвесторів;

– усунення недоліків в управлінні комунальними підприємствами і виведення їх із збитковості;

– більш ефективне управління земельними ресурсами, зокрема перегляд діючих договорів оренди, проведення інвентаризації, системне ведення обліку земель, своєчасний перегляд орендної плати, формування бази даних платників податків плати за землю тощо;

– встановлення податків на нерухомість, запровадження туристичного збору та збору за паркування, там де його ще немає, податку за лісові землі [6].

Варто зазначити, що подання декларації про майновий стан і доходи – це конституційний обов'язок кожного громадянина, а сплачені податки з отриманих доходів дають можливість своєчасно фінансувати програми соціального спрямування, адже розвиток податкової системи та перерозподіл фіскальних платежів дозволить покращити соціально-економічне становище громад, підвищити рівень надання якості соціальних послуг і забезпечити пільгові умови для потребуючих верств населення, що надалі створить нову податкову культуру, коли громадяни та бізнес

ставитимуться до податків як до механізмів покращення добробуту громад, районів, регіонів і держави загалом.

Також ситуація в країні змусила скоротити значну частину запланованих витрат та призвела до потреби пошуку нових джерел надходжень. Основним з них стала міжнародне безповоротна допомога, кредитування та консолідація громадян-сумлінних платників податків [8].

Висновки. Аналізуючи дохідну частину формування місцевих бюджетів помітно що за більшістю показників з 24 лютого 2022 року показали досить хороший результат. Виглядає так, що картина по надходженнях краща ніж у довоєнні періоди, проте такі результати зумовлені значним зменшенням запланованого фінансування видатків на окупованих територіях та територіях активного ведення бойових дій. Показник неподаткових надходжень у 2022 році становили 3,6%, а у 2021 – 4,65%. Стосовно трансфертів, то з’явилися нові статті дотацій та суттєво скоротилися статті субвенцій, оскільки держава зосередилась на забезпеченні базових потреб.

Або оптимізувати надходження до місцевих бюджетів система податків, що формує місцеві бюджети, повинна стати інструментом стимулювання ділової активності, планування та прогнозування економічного розвитку [7]. Податкова система місцевого рівня повинна стати реальними інструментом впливу місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на економічну діяльність, на якість життя населення. При створенні ефективної системи місцевого оподаткування в Україні потрібно враховувати досвід розвинутих країн світу та більш глибоко теоретично обґрунтовувати методики розробки проектів податкових реформ на законодавчому рівні.

Все ще високими залишаються ризики для фінансової стійкості бюджетів, тому, незважаючи на дії влади в контексті нормативно-правового та фінансового врегулювання питання забезпечення місцевих бюджетів

необхідними коштами, місцевим органам потрібно проводити дії, спрямовані на оптимізацію використання місцевих фінансів, також стимулювання та релокацію бізнесу, створення нових робочих місць, залучення інвесторів, інвентаризацію належних регіону ресурсів, пошук нових шляхів їх раціонального використання тощо. На сьогодні перед місцевою владою є непросте завдання: підтримати не лише економіку країни, а й соціально незахищені верстви населення, внутрішньо переміщених осіб, створити необхідні умови для української промисловості, витісненої із зон активних бойових дій.

Література

1. Бюджетний Кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 50-51. Ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 01.05.2023)
2. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=9&year=2022&budgetType=LOCAL> дата звернення 01.05.2023)
3. Західна О. Р., Бундз Н. Б. Аналіз дохідної частини місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. Молодий вчений. 2022. № 12(112). С. 84–91. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5670> (дата звернення 01.05.2023)
4. Як змінилися бюджети громад під час війни. Економічна правда. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/7/693539/> (дата звернення 01.05.2023)
5. Бортнік Н. В. Зарубіжна практика місцевого оподаткування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород, 2016. № 8. С. 15-17.

6. Возняк Г. В. Бюджетна політика в умовах трансформації фінансових основ місцевого самоврядування. Есопотіс. 2015. № 5-6. С.82-85
7. Боровик П. М. Вдосконалення механізмів справляння місцевих податків і зборів в Україні / П. М. Боровик, Б.С. Гузар, Н.В. Лиса // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. 2016. Вип. 88(2).
8. Наповнення місцевих бюджетів під час воєнного стану: виявлення резервів та залучення додаткових джерел фінансування. Громадський простір. URL: <https://www.prostir.ua/?news=napovnennya-mistsevyh-byudzhetyv-pid-chas-vojennoho-stanu-vyyavlennya-rezerviv-ta-zaluchennya-dodatkovykh-dzherel-finansuvannya> (дата звернення: 01.05.2023).

References

1. Budget Code of Ukraine. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 2010. № 50-51. St. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (Accessed 01.05.2023)
2. State budget web portal for citizens. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=9&year=2022&budgetType=LOCAL> (Accessed 01.05.2023)
3. Zahidna O. R., Bundz N. B. Analysis of the revenue part of local budgets of Ukraine under martial law. A young scientist. 2022. No. 12(112). P. 84–91 URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5670> (Accessed 01.05.2023)
4. How community budgets changed during the war. Ekonomichna pravda. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/11/7/693539/> (Accessed 01.05.2023)
5. Bortnik N. V. Foreign practice of local taxation. Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. International economic relations and the

world economy. Uzhhorod, 2016. No. 8. P. 15-17

6. Vozniak H. V. Budgetary policy in the conditions of transformation of the financial foundations of local self-government. *Esopotis*. 2015. No. 5-6. P. 82-85
7. Borovyk P. M. Improvement of local tax and collection mechanisms in Ukraine / P. M. Borovyk, B.S. Huzar, N.V. Lysa // Collection of research papers of the Uman National University of Horticulture. 2016. Issue 88(2).
8. Hromadskyi prostir. Napovnennia mistsevykh biudzhetiv pid chas voiennoho stanu: vyivlennia rezerviv ta zaluchennia dodatkovykh dzherel finansuvannia [Public space. Filling local budgets during martial law: identifying reserves and attracting additional sources of funding]. Available at: <https://www.prostir.ua/?news=napovnennya-mistsevyh-byudzhativ-pid-chas-vojennoho-stanu-vyyavlennya-rezerviv-ta-zaluchennya-dodatkovyh-dzherel-finansuvannya> (Accessed 01.05.2023)